

NORMATIVNOST SLOVENSКИH JEZIKOVNIH PRIROČNIKOV V LEKTORJEVIH ROKAH¹

V prispevku so predstavljeni rezultati pisne ankete, izvedene med lektorji slovenskega jezika. Podano je nekaj novih ugotovitev in potrjenih nekaj predvidevanj – zlasti v zvezi z rabo in upoštevanjem jezikovnih priročnikov – ki vzpodbujajo k premisleku o razumevanju norme in njene kodifikacije v slovenskem prostoru, pa tudi k ovrednotenju lektorjevega deleža pri oblikovanju splošnih jezikovnih navad.

1 Anketa

Pisna anketa, na kateri temelji raziskava, se vsebinsko deli na dva dela. Prvi del je namenjen podatkom, ki opredeljujejo vzorec (spol, starost, izobrazba, status lektorskega dela), podatkom o vrsti in jezikovni pravilnosti besedil, ki jih lektorji prejemajo v lekturo, o možnosti sodelovanja lektorjev z avtorjem/prevalcem ter o vplivu lektorjev na jezikovno politiko ustanove, v kateri/za katero lektorirajo. V nadaljevanju, gre za osrednji del ankete, so postavljena vprašanja o priročnikih, ki jih lektorji uporabljajo pri svojem delu; posebej je tu izpostavljeno razmerje med rabo in upoštevanjem Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) in slovarskega dela Slovenskega pravopisa iz 1962 (SP '62). Sledi praktični del ankete. V njem sva na konkretni leksiki in besedilu ugotavljali, kolikšen je vpliv rabe in upoštevanja SSKJ in slovarskega dela SP '62 na lektorske popravke, zanimala pa naju je tudi enotnosti lektorjev pri popravljanju različnih odstopov od norme in t. i. slogovnih neustreznosti v besedilu. Ankete sva razposlali v začetku marca 2000, in sicer več kot dvesto lektorjem dnevnega časopisja, različnih strokovnih, poljudnoznanstvenih in poljudnih revij, lokalnih listov, diplomskih in drugih pisnih nalog, lektorjem na radiu in televiziji ter lektorjem preko 20 založb leposlovnih in drugih publikacij. V vseh primerih gre za lektorje pisnih besedil, ki so namenjena večinoma širši javnosti in izhajajo dnevno, tedensko, mesečno, le nekajkrat na leto ali pa so izdana enkrat z možnostjo morebitnega ponatisa (tu gre zlasti za leposlovna dela). Anketirance sva prosili, naj nama anketo, ki je bila anonimna, vrnejo do konca meseca v priloženi pisemski ovojnici. Dobili sva 61 izpolnjenih anket (30-odstotni odziv), kar je predstavljalo vzorec za nadaljnjo analizo.

Predstavljeni so podatki celotne ankete. Nekatere ugotovitve samo povzemava, druge, zlasti utemeljitve in mnenja, pa navajava dobesedno. Pri tem je treba upoštevati, da vsi lektorji povsod, kjer sva jih prosili, niso utemeljili svojih odločitev ali podali svojih mnenj. V treh točkah (pridobitev lektorskega znanja med študijem, raba priročnikov in mnenje o njih) se ta anketa ujema z anketo, izvedeno pred 15 leti (Dular 1986); na teh mestih zato za primerjavo navajava tudi od tam povzete podatke.

2 Vzorec in analiza

2.1 Lektorji

Vzorec sestavlja 19,7 % lektorjev moškega spola. Povprečna starost je skoraj 45 let. 42,6 % vzorca predstavljajo člani Lektorskega društva Slovenije.

¹ Prispevek je priredba seminarske naloge, ki je nastala pri podiplomskem predmetu Slovenski knjižni jezik v sodobni komunikaciji pod mentorstvom doc. dr. Marka Stabeja.

V izobrazbeni strukturi prevladujejo profesorji slovenščine (47,5 %), sledijo univerzitetni diplomirani slovenisti (16,4 %), študenti slovenščine na pedagoški smeri (11,5 %) in nepedagoški smeri (6,6 %). Enak je delež predmetnih učiteljev slovenščine (6,6 %), ostali (10,6 %) nimajo slovenistične izobrazbe (dramaturg, romanist, dva komparativista, pedagog, maturant, grafični oblikovalec). Razumljivo je, da ti zadnji na vprašanje (5.) »Ali menite, da vam je študij dal dovolj lektorskega znanja?« niso odgovorili ali pa so zapisali negativni odgovor. Anketirani s slovenistično izobrazbo so na to vprašanje v 88,5 % odgovorili z »ne«, le v 11,5 % z »da«.² Pritrdilen je odgovor dveh študentk na pedagoški in dveh na nepedagoški smeri, enega profesorja in enega univerzitetnega diplomiranega slovenista.

V Dularjevi anketi (1986: 67) so »n/a vprašanje, ali so si v okviru rednih študijskih programov pridobili znanje, potrebno za lektoriranje, /.../ odgovarjali takole: SPLOH NE (3/anketirani/), NEKAJ (30), PRECEJ (17), ZADOSTI (2)«.

Vsi skupaj v povprečju lektorirajo dobrih 15 let. Med vsemi je 52,5 % takih, ki to delo opravljajo poklicno ali pa je vsaj njihov edini/stalni vir dohodka, vsi ostali lektorirajo občasno.

2.2 Lektorirana besedila

2.2.1 Vrste besedil

Pri vprašanju o tem, katere vrste besedil predvsem lektorirajo, zaradi v jezikoslovju še vedno odprtega problema besedilne tipologije nisva podali vnaprej pripravljene sheme možnih odgovorov. Po pričakovanju so besedila opredeljevali po kriteriju funkcijske zvrstnosti; kar 62,3 % se jih je držalo v Slovenski slovnici (1991: 21–26) zapisane Toporišičeve terminologije. Ker je bila tovrstna opredelitev prevladujoča, sva odgovore, v katerih so lektorji naštevati posamezne besedilne tipe, razdelili glede na to, v katero funkcijsko zvrst sodijo (diplomske naloge, učbeniki ter priročniki med strokovna besedila itd.).

Največ, 58 %, anketirancev lektorira strokovna besedila (odločanje med oznako strokovno, znanstveno in poljudnoznanstveno je bilo približno 7 : 2 : 1), 25 % jih lektorira publicistična in 13 % umetnostna besedila.³

2.2.2 Javnost besedila, navedba lektorja

Javnost besedila, ki ga je lektor pregledal, je element, ki tudi vpliva na lektorjev občutek odgovornosti in s tem na previdnost in natančnost pri popravljanju; enako velja, če je lektor v publikaciji tudi sam naveden. V vzorcu je večina, tj. 68,9 %, lektorjev, ki lektorirajo besedila, namenjena širši javnosti, 3,3 % jih ocenjuje, da so besedila, ki jih lektorirajo, javnosti namenjena večinoma, v 11,5 % so javnosti namenjena le včasih/ponekod/v nekaterih primerih, negativno pa na to vprašanje odgovarja 14,8 % lektorjev. Poimensko je v besedilih vedno navedenih 34,4 %, včasih 36,1 %, večinoma 6,6 % in nikoli 23 % lektorjev.

² Pri deležih nista upoštevana dva, ki na to vprašanje nista odgovorila.

³ Mnogo jih lektorira različne zvrsti; ti odstotki so izračunani glede na celotno število posameznih navedb. V teh deležih ni treh anketirancev, ki so napisali, da lektorirajo najrazličnejša besedila, in enega, ki je navedel praktičnosporazumevalna besedila.

2.2.3 Nujnost lektorjevega posega

Na vprašanje (10.) »Ali vsa besedila, ki jih dobite v lektoriranje, lektoriranje nujno potrebujejo?« je prevladal odgovor »večina« (50,8 %), s 47,5 % mu sledi »vsa«, le en anketirani je nujnost lektorskega posega prisodil polovici besedil. Za odgovore »manj kot polovica« in »noben« se ni odločil nihče.

2.2.4 Sodelovanje z avtorjem/prevajalcem

Zanimalo naju je tudi sodelovanje z avtorjem/prevajalcem, saj sva domnevali, da si lektorji tega želijo, vendar sodelovanje ni izvedljivo zaradi drugih okoliščin; gre torej za vprašanje *možnosti* sodelovanja. Odgovori so bili sledeči: 23 % jih z avtorjem/prevajalcem sodeluje vedno, 34,4 % pogosto, 39,3 % občasno in 3,3 % nikoli.

2.2.5 Uredniška politika

Na vprašanje, ali – in v kolikšni meri – na njihovo lektoriranje vpliva uredniška (jezikovna) politika ustanove, v kateri delajo, so anketiranci v 61,4 % primerov odgovorili pritrdilno. Med vsemi temi je število lektorjev, pri katerih je vpliv izrazit, tistih, ki vpliv le delno občutijo, in tistih, ki ga skoraj ne zaznavajo, približno uravnoteženo. Za ilustracijo navajava nekaj njihovih komentarjev:

(4)⁴ »Avtoricam/avtorjem damo navodila in sezname najpogostejših napak.« – (14) »Izbojevala sem si precejšnjo avtoriteto, a ne vedno in ne za vsako ceno. Idealno je, če lahko svoje delo utemeljim, svetujem, priporočim ...« – (17) »Precej. Popravek po mojem mnenju velikokrat ni potreben, pri časopisu pa moramo biti dosledni.« – (29) »Pri delu sem samostojna, le tu in tam kdo vpraša, zakaj sem kaj popravila.« – (32) »Podjetje svoje jezikovne politike nima; meni, da je lektoriranje nepotrebno.« – (52) »Delno – pri strokovnih izrazih.« – (41) »Skoraj ne vplivajo oz. vplivajo samo tisti, ki so slovnično in pravopisno utemeljeni, pravilni.« – (43) »Da, vpliva. Obstajajo interna navodila in interni dogovori glede rabe, ki omahuje; oz. pri nedorečeni rabi tujih lastnih imen.«

Zanimalo naju je tudi, ali je vpliv uredniške politike povezan z zvrstnostjo besedil, ki jih anketiranci lektorirajo. Izkazalo se je, da je vpliv pri publicističnih besedilih nekoliko višji kot pri strokovnih. V zvezi s prvimi so anketiranci tudi navajali t. i. interna navodila in sezname popravkov,⁵ medtem ko so pri drugih kar nekajkrat pripomnili, da upoštevajo nasvete glede terminologije.

⁴ Številka v oklepaju pomeni zaporedno številko ankete.

⁵ Dva anketiranca sta navedla, da imajo seznam popravkov, verjetno pa bi obstoj le-teh potrdilo še več lektorjev, če bi se vprašanje natančneje nanašalo prav na to, v lektorskih krogih znano dejstvo.

2.3 Priročniki

2.3.1 Osnovni priročniki – raba

V tem delu ankete so bili lektorjem najprej ob iztočnici »pri lektoriranju uporabljam« v izbor ponujeni osnovni jezikoslovni priročniki. Odstotki ob posameznem priročniku kažejo pogostost izbire:

a) SSKJ	98,4 %
b) Slovenski pravopis 1: Pravila (1990)	95,1 %
c) SP '62 – slovarski del	67,2 %
č) SP '62 – pravila	27,9 %
d) Besedišče slovenskega jezika	24,6 %
e) Slovenska slovnica (J. Toporišič)	65,6 %

SSKJ so izbrali vsi razen enega, prav tako skoraj vsi redno uporabljajo Slovenski pravopis 1: Pravila (1990). Besedišče slovenskega jezika je v primerjavi z ostalimi osnovnimi jezikoslovnimi priročniki nekoliko posebno, zato sva preverili, ali je raba Besedišča besedilnozvrstno opredeljiva. Pokazalo se je, da ga uporabljajo predvsem lektorji strokovnih (73,3 %) in publicističnih besedil, kar pa ni nobena posebnost, saj je celotni vzorec, kot smo videli zgoraj, v večji meri sestavljen iz lektorjev strokovnih besedil.

2.3.2 Osnovni priročniki – mnenja

2.3.2.1 SSKJ

Mnenje, ki pri SSKJ močno prevladuje, je, da slovar ni normativni ter da zato tudi ni merodajen, po mnenju nekaterih anketirancev naj bi bil prav zato tudi precej neuporaben:

(6) »SSKJ ni merodajen.« – (7) »SSKJ tako in tako ni normativen, je pa v marsičem nedosleden.« – (8) »SSKJ je za lektorje precej neuporaben, ker ni normativen.« – (10) »SSKJ pisce bega, ker večinoma ne vedo, da je registracija besedišča, ne norma. Poleg tega so nekatere razlage besed v zelo slabem jeziku.« – (14) »SSKJ je zelo uporaben, čeprav ni normativne narave – pri iskanju odgovora na zahtevnejša vprašanja si pomagam s kvalifikatorji. Velika pomanjkljivost: pogosto se izogiba različnim zvezam (rekcije, sintagme), ki so v praksi pogoste in veljajo za dvoumne. V SSKJ takih zvez preprosto ni.« – (21) »SSKJ je le zbir, pregled in velikokrat zmoten – neaktualen« – (54) »premalo normativen« – (56) »ker ga ne morem upoštevati kot normo, marsikdaj ne pomaga rešiti dilem«.

Pogost je tudi očitek, da je zastarel, neaktualen:

(24) »je že zastarel (ne odraža trenutnega jezik. stanja), a je zadnji oz. edini, na katerega se da argumentirano opirati« – (38) »besedišče je delno zastarelo, kvalifikatorji so premalo natančni« – (41) »SSKJ bi bil potreben 'prenove' in dopolnitve besedišča« – (43) »SSKJ je za nestrokovnjake pogosto zavajajoč, ker ne upoštevajo kvalifikatorjev; zdaj je pogosto tudi že pomanjkljiv« – (47) »žal zastarel, ni normativen«.

Tisti anketiranci, ki so se o SSKJ izrekli pozitivno, svojega mnenja velikokrat ne argumentirajo ali pa slovarju priznavajo le delno uporabnost:

(2) »Brez SSKJ (in SP) si dela ni moči zamišljati. Vsakokrat pa je treba brskati tudi drugod in si nemalokrat brusiti podplate do inštitutov, fakultet – za pojasnila.« – (37) »Vsebuje obširen prikaz rabe besed; pogrešam lastna imena« – (51) »Absolutno najbolj uporaben, še posebej na CD-romu.« – (57) »SSKJ je uporaben kot pregled celotne rabe besedišča, tudi strokovnega izrazja, ki ga drugod ni.« – (27) »SSKJ je dober za frazeologijo, nima pa dovolj vrednotenja besed glede na zastarelost, primernost itd.« – (29) »SSKJ: gesla z natančnimi pojasnili« – (30, 42) »v redu«.

Posamezne pomanjkljivosti, ki lektorje pri SSKJ motijo, pa so:

(9) »Oznaka knjiž. v slovarju je zelo ohlapna, včasih presenetljiva, pomanjkljiva je predložna raba s primeri.« – (13) »Gesla v SSKJ so včasih pomanjkljivo pojasnjena, predvsem pa pogrešam seznam njihovih sinonimov!« – (58) »Izogiba se t. i. mejnim primerom.« – (61) »Nejasno usmerjevalen, ponekod nezanesljiv (zastarel), manjkajoče besedje.«

2.3.2.2 SP '90

Glavna pripomba vseh lektorjev je, da pogrešajo slovarski del. Pravila se jim zdijo v veliki meri nepregledna, razpršena, nepraktična; ne ponujajo jasnih opredelitev pri problematičnih vprašanjih. Menijo, da zelo veliko pravopisnih problemov z njimi ni mogoče rešiti, zgledov (predvsem za izjeme pravil) je premalo, vsak ponatis pa prinaša novosti in spremembe, s katerimi uporabnik ni seznanjen. Nekatere moti tudi (prekomerno) dopuščanje dvojnosti in nelogičnost nekaterih rešitev.

Povsem pozitivno mnenje je le eno, ostali pohvalo nadgrajujejo s kritikami:

(24) »Precej uporaben, le nekaj rešitev je nelogičnih.« – (51) »Načelno bogat, ko pa prideš do problema, pogosto prav zanj ne najdeš ustreznega odgovora ali potrditve.«

2.3.2.3 SP '62 – slovarski del, pravila

Lektorji se večinoma zavedajo, da (17) »se je od leta '62 marsikaj spremenilo«, vendar slovarski del SP '62, sodeč po navedbah, vseeno uporabljata kar dve tretjini vseh anketirancev iz naslednjih razlogov:

(9) »ni novega; za primerjavo z zdajšnjimi pravili« – (27) »je edini zares sistematičen« – (61) »ponekod (npr. pri lastnih imenih) še prav dober« – (57) »je priročen, opozarja tudi na slogovne slabosti in pomenske odtenke, na zastarele besede in papirnato rabo nekaterih besed« – (36) »Med vsemi priročniki je najuporabnejši SP '62, slovarski del seveda. Menim, da ne obstaja lektor, ki ga ne bi uporabljal. Pomemben je zaradi označevalcev (→, ° ...), ki lektorja napotujejo k pravilni odločitvi.«

Tretjina anketirancev, ki tega priročnika ne uporablja, meni:

(8) »vsebuje veliko besed – novejših ni mogoče najti v njem« – (17) »komaj čakam, da dobimo slovarski del pravopisa, saj se je od 62. leta marsikaj gotovo spremenilo« – (58) »je že zelo zastarel, ne sledi novostim«.

Pravopisna pravila iz leta 1962 še vedno uporablja slaba tretjina anketirancev; mnenja so napisali le trije:

(9) »Za primerjavo z zdajšnjimi pravili.« – (14) »K njemu se pogosto zatečem, ko iščem rešitve za lastna imena; še vedno zelo uporaben.« – (16) »Še vedno je najbolj koristen SP '62, tako pravila kakor slovarski del.«

2.3.2.4 Slovenska slovnica

Slovensko slovnico J. Toporišiča sta izbrali dve tretjini lektorjev, vendar je bilo navedenih le nekaj komentarjev. Ugotavljajo, da je precej zastarela, ter v njej pogrešajo novejša primere. Zdi se jim tudi

(61) »razlagalna, kjer SSKJ in SP '90 odpovesta« – (58) »sicer dobra, a daje premalo zgledov« – (38) »zgledi so premalo različni (izbrani so 'šablonsko')«.

2.3.3 Ostali priročniki – raba, mnenja

Poleg teh priročnikov, za katere večina lektorjev priznava, da so temeljni ali vsaj neobhodno potrebni za njihovo delo, so naštevati še mnoge druge, v prvi vrsti slovarje, drugo jezikoslovno literaturo ter splošne priročnike.

Med slovarji jih največ, in sicer 20, redno uporablja slovar tujk, 12 jih uporablja različne slovarje tujih jezikov (predvsem dvojezične), 13 slovarje različnih strok, trije so posebej izpostavili Splošni tehniški slovar, eden pa Veliki moderni poslovni slovar. Pet jih uporablja Odzadni slovar slovenskega jezika (zlasti mu priznavajo uporabnost pri besedotvorju) in po eden Bezlajev Etimološki slovar slovenskega jezika ter Pleteršnikov slovar.

Med drugimi deli največkrat omenjajo Jezik naš vsakdanji J. Sršena (22), 9 jih uporablja različne Gradišnikove priročnike, štirje redno spremljajo članke v slovenističnih revijah ter različne jezikovne koticke, sledijo Nova slovenska skladnja (3) in Enciklopedija slovenskega jezika J. Toporišiča (2), »starejše slovnice in pravopisi« (2), Slovenski pravopis 1950, Abeceda pravopisa M. Kocjan - Barle, Cikcak po pravopisu D. Cedičnik, Pravopis medicinskih izrazov M. Kališnika in dr. ter dela J. Dularja, T. Korošca, J. Tominška, J. Modra, I. in C. Kopčavarja, M. Hladnika, J. Skaze in F. Žagarja. Nekateri zbirajo svoje gradivo, ga dobivajo od kolegov in pa spremljajo tuje jezikovne smernice.

Od splošnih priročnikov jih največ uporablja Veliki splošni leksikon (15). 10 jih uporablja Krajevni leksikon Slovenije, 4 preverjajo zapise v različnih atlasih, navajajo pa še Antična imena po slovensko (B. Aubelj), Filmski leksikon (B. Kavčič) in Tekstilni leksikon (L. Orešič). Nekateri so napisali zgolj, da uporabljajo najrazličnejše leksikone in enciklopedije.

2.3.4 Mnenja o priročnikih – povzetek

Glavni ugotovitvi, ki izhajata iz tega dela ankete, sta, da lektorji težko čakajo na slovarski del najnovejšega Slovenskega pravopisa in da obstoječi priročniki zastarevajo (podobno gl. tudi v točki 2.3.5):

(23) »Premalo /so/ pregledni, pomanjkljivi, neodločni (dvojnice ...), nesodobni, neuporabni za lekturo strokovnih in znanstvenih del.« – (28) »Nepopolni so in nestvarni, posodobiti bi jih morali, saj se pojavljajo znova in znova nove besede in tudi njih pomeni – najti je potrebno sopomenke za razne angleške in druge tuje izraze – skratka, poznamo premalo besed.« – (25) »Menim, da vsako natisnjeno delo, ki vsaj malo služi kot jezikovni priročnik, daje lektorju orožje za obrambo v bojih, ko se krešajo njegova mnenja z delodajalčevimi – pa čeprav zasilno.«

Večkrat se je tudi pojavilo mnenje, da bi potrebovali priročnik, namenjen prav lektorjem – s primeri (vsaj najpogostejšimi) iz besedil: (39) »Mogoče bi bilo dobro imeti tudi strnjen priročnik, kjer bi se dalo hitro poiskati najbolj pogoste napake.«

Rezultati Dularjeve (1986) ankete so pri vprašanju o priročnikih podobni, seveda z upoštevanjem časovne razlike: lektorji v njegovi anketi uporabljajo (so uporabljali) »poleg Slovenskega pravopisa 1962 (48 izmed 52), SSKJ (47), Verbinčevega slovarja tujk (47), Toporišičeve Slovenske slovnice (42) in Načrta pravil za novi slovenski pravopis (41)« (1986: 67–68) še terminološke slovarje različnih strok, leksikone, enciklopedije, jezikovne nasvete, predvsem Gradišnikove, Koroščeve in Kopčavarjeve, Slovensko slovnico 1956, Slovenski pravopis 1950, Ruplovo Slovensko pravorečje, Pleteršnikov in Glonarjev slovar, srednješolske učbenike, atlase in jugoslovanске terminološke standarde ter dvojezične slovarje. Dular v navedenem članku ne navaja nobenega mnenja o teh priročnikih, čeprav so bili lektorji v anketi zanj naprošeni.

2.3.5 Raba in upoštevanje SSKJ in slovarskega dela SP '62

Ker naju je zanimalo predvsem razmerje med rabo in upoštevanjem SSKJ in slovarskega dela SP '62, sva pri iztočnici »SSKJ in slovarski del SP '62 uporabljam in upoštevam« (14. točka ankete) oblikovali pet izključujočih se možnosti (na desni so pripisani deleži posameznih izbir):

a) oba v enaki meri	21,3 %
b) pogosteje SSKJ	47,5 %
c) pogosteje SP '62	18,0 %
č) le SSKJ	11,5 %
d) le SP '62	/

Ena lektorica ni izbrala nobene možnosti in to utemeljila: (28) »V bistvu ju uporabljam malo – pravila so namreč eno, praksa, torej besedilo samo, pa nekaj čisto drugega.«, pri eni lektorici pa ni mogoče ugotoviti, kateri možnosti daje prednost, saj je bil njen odgovor: (2) »(a), čeprav (b), SSKJ ima seveda prednost, ampak kako natančnost pa človek le najde tudi še v SP '62.«

Nekaj utemeljitev za posamezne izbire:

(a) oba v enaki meri

(3) »Vsak zase dajeta lektorjem premalo napotkov, zato ju je treba uporabljati skupaj.« – (27) »SP '62 je pregleden, hitro obvladljiv, za čas nastanka domala popoln. SSKJ je najbolj bogat v besedišču.« – (29) »SP '62 je normativen, SSKJ ima več gesel z natančnejšimi pojasnili« – (37) »SP '62 je normativen slovar (slovarski del). Žal je že v marsičem zastarel. Nove besede in njihovo uporabo si pogledam v SSKJ.« – (43) »SSKJ je posnetek novejšega stanja, vendar ni normativen, SP '62 je normativen, vsebuje tudi veliko lastnih imen, ki jih v SSKJ ni.«

(b) pogosteje SSKJ⁶

(1) »SP '62 so mi navedli kot obvezen priročnik v podjetju, kjer sem nekaj časa lektorirala. Sama imam sicer liberalnejše poglede na jezik in dopuščam več možnosti.« – (9) »Ker mi je bližje po času (večji obseg, bogatejši zgledi (primeri) rabe bes. zvez). Preverjam v SP '62, ali so posamične zveze zaznamovane (hitrejši pregled).« – (13) »Preprosto zato, ker obstaja tudi na namizju v mojem računalniku.« – (19) »Ker je novejši in ker so kvalifikatorji (oznake) v SP '62 že nekoliko zastareli.« – (22) »je sodobnejši, npr. v knjižnem jeziku že dopušča splošno rabljene besede, ki jih SP odsvetuje (vzdušje)« – (52) »Ker je vendarle sodobnejši, več

⁶ Prislov *pogosteje* ne izključuje rabe in upoštevanja SP '62, kar dokazujejo tudi nekatere utemeljitve lektorjev. S tem se potrjuje »prevladujoč/a/ praks/a/ lektorjev, da za osnovni referenčni vir za vrednotenje besedišča uporabljajo slovarski del Slovenskega pravopisa 1962« (Stabej 2000: 512).

ilustrativn. gradiva.« – (53) »besedišče SP '62 je že preveč zastarelo in okorno, tudi pomensko (glej: °brokoli – brstični ohrovt, npr.).«

(c) pogosteje SP '62

(8) »Ker SSKJ ni normativen, v njem je navedenih veliko izrazov in besednih zvez, ki jih pravopis odsvetuje ali so celo nepravilne.« – (16) »Ker je normativen in dobro premišljen; ker je strožji.« – (17) »Ker je v njem označena raba, SSKJ ima drugačen pomen za knjižno, neknjižno ...« – (50) »Ker postaja SSKJ, posebno v začetnih zvezkih, že zastarel, ker ni razvidna pisava velike in male začetnice, ker ne upošteva ustrežnejših izrazov ...«

(č) le SSKJ

(24) »Na fakulteti nismo podrobneje spoznali SP '62, zelo pogosto pa uporabljali SSKJ, zato ga uporabljam tudi naprej. Pa še novejši od SP '62 je.« – (25) »Menim, da so že v SSKJ nekateri izrazi nesodobni oz. niso v skladu z današnjim govorjenim jezikom – se pravi, da zavračam SP '62 s stališča pragmatike.« – (38) »Med dvema zastarelima jezikovnima priročnikoma izberem novejšega. Sicer včasih pogledam v SP 62, vendar ne morem reči, da ga uporabljam.«

Zanimalo naju je, ali lahko izbire odgovorov poveževa s splošnimi podatki o vzorcu, ki sva jih zbrali v prvem delu ankete. Pokazalo se je, da 18-odstotnega deleža tistih, ki pogosteje uporabljajo in upoštevajo SP '62, in 21,3-odstotnega deleža tistih, ki uporabljajo in upoštevajo oba v enaki meri, ne moremo povezati samo s starejšimi lektorji, lahko pa ti dve izbiri povežemo s publicistiko. Od vseh tistih, ki so izbrali možnost (c), jih 63,6 % lektorira (tudi) publicistična besedila. Ali še drugače: dobra polovica (54,5 %) vseh, ki lektorirajo (tudi) publicistiko, je izbrala v tem odstavku obravnavani izbiri. Drži torej, da zlasti časopisni lektorji še vedno sledijo SP '62.

2.3.6 SSKJ : SP '62 – praktična raba

Pri 16. točki ankete sva zaprosili lektorje, naj, če se jim zdi potrebno, popravijo 10 leksemov iz učbenika za srednje šole in utemeljijo svojo odločitev.⁷ Izbrali sva lekseme, ki so v SP '62 normativno zaznamovani s puščico (→) 'če je beseda ali zveza nepotrebna ali nelepa ali v nasprotju z duhom slovenskega jezika; to pomeni, da rajši uporabimo boljši ali bolj domač izraz, ki sledi v kurzivu' (SP '62: 6) ali s krožcem (°) 'še večje besedne ali slogovne spake in najhujše nebodijihtraba; beseda ali zveza za knjižno rabo ni dovoljena' (prav tam: 6, 7).

Leksemi so naslednji: *ataka*, *blagoznanstvo*, *blagostanje*, *lanskoleten*, *lebdeti*, *maloprodaja*, *mišlovka*, *biti v dilemi*, *izostati*, *izgovarjava*. Glede na kvalifikator, ki je ob teh besedah v SSKJ, bi lahko bila v določenem besedilu manj primerna le beseda *lanskoleten*, ki ima zvrstni (»stilno-plastni«) kvalifikator publ.; *ataka* ima (tudi zvrstni) kvalifikator knjiž., *maloprodaja* pa terminološki kvalifikator trg., vse druge besede so (vsaj v prvem pomenu) označene le s slovničnimi kvalifikatorji iz skupine (a) (gl. SSKJ I 1970: XIX). Beseda *izgovarjava* v SP '62 ni normativno označena, je pa ob njej v oklepaju navedena s krožcem označena *izgovorjava* (°*izgovorjava*). SSKJ ima pri

⁷ Zavedava se, da je tovrstno »lektoriranje« brez sobesedila nekoliko sporno, ampak želeli sva preveriti opredelitive glede rabe in upoštevanja obeh slovarjev, ki so bile pravkar predstavljene, zato sva se odločili za tovrstni seznam leksemov. Je pa zahteva po sobesedilu vsaj pri večpomenskih leksemih (*blagostanje*, *lebdeti*, *izostati*) povsem korekten zadržek.

geslu izgovorjava za razlago navedeno le sopomenko izgovarjava in s tem uporabnika napoti h geslu izgovarjava, kjer je seveda razlaga in drugi elementi geselskega članka. Sodeč po opredelitvi tovrstne slovarske rešitve v SSKJ (prim.: »Samo z **nadrejenim** sinonimom se razlaga, kadar je ta sinonim splošno znana beseda /.../ ali pa kadar je **nadrejena beseda** /poudarili N. L. in T. V./ obdelana v neposredni bližini.« (SSKJ I 1970: XV)), gre za normativno vlogo in hkrati za praktično dejstvo, da sta si razlagi v slovarju prostorsko blizu in zato druga, enaka, ni navedena še enkrat. Vsekakor SSKJ tu dovoljuje dvojnico, vendar daje normativno prednost izgovarjavi. V anketi sva to besedo vnesli tudi zato, ker sva presodili, da je oblika z *-o-* v rabi pogostejša, in sva predvidevali, da se bodo pri njeni dvojnici lektorji predvsem zanesli na lastno rabo.

Zanimalo naju je torej, če in kako dosledno lektorji sledijo SP '62 oz. SSKJ in lastnemu poznavanju sodobne norme. Na kratko povzeto so rezultati naslednji:

1. leksemi, ki bi jih večina lektorjev (zadnja dva leksema v 52,4 in 43,3 %, vse ostale v nad 60 %) popravila, povzetek njihovih najpogostejših utemeljitev in najpogostejši popravki (v oglatem oklepaju):

- **ataka** (SP '62: ataka → *napad*; SSKJ: knjiž. *nenaden, močen vojaški naskok*): nepotrebna »tujka«, zastarel izraz [napad, naskok],
- **blagostanje** (SP '62: °blagostanje *blaginja*; SSKJ: *obilje materialnih dobrin*): manj ustrezna, nesodobna beseda, kalk, slogovno slabši, tuj izraz [blaginja, dobro, blagor, obilje dobrin],
- **lanskoleten** (SP '62: lanskoleten → *lanski*; SSKJ: publ. *lanski*): manj gospodaren, okoren izraz, nepotrebna oblika, vpliv srbohrvaščine [lanski],
- **maloprodaja** (SP '62: °maloprodaja *prodaja na drobno*; SSKJ: trg. *prodaja na drobno*): priporočilo časopisne hiše, Sršen ga navaja kot potencialno neprimeren izraz, manj razumljiv od popravka, zložen po nemškem izrazu [prodaja na drobno],
- **mišlovka** (SP '62: mišlovka → *mišnica*; SSKJ: *past za miši*): okorna beseda, ne zveni domače, zlaganje je odsvetovano [mišnica],
- **biti v dilemi** (SP '62: biti v dilemi → v *škripcih, v zadregi*; SSKJ: dilema *položaj, ko se je treba odločiti med dvema danima možnostma*: biti, znajti se v dilemi): dilema je nepotrebna »tujka«, nepotrebna fraza, puščica v SP '62 [biti razdvojen, v stiski, negotovosti, dvomu/-ih, zadregi, škripcih, zagati, težavah, precepu],
- **izostati** (SP '62: izostati → *ne priti, manjkati*; SSKJ: *ne biti navzoč na kakem mestu, pri kakem delu, čeprav bi praviloma moral biti*): srbohrvatizem, publicizem [manjkati, ne priti, biti odsoten];

2. ostali trije leksemi pa bi pri več kot 65 % lektorjev ostali nespremenjeni:

- **blagoznanstvo** (SP '62: blagoznanstvo → *nauk o blagu*; SSKJ: *nauk o surovinah in njihovi predelavi*): ustaljen termin,
- **lebdeti** (SP '62: lebdeti → *držati se, viseti, plavati*; SSKJ: **1.** *biti, mirovati prosto, nepritrjen v prostoru nad tlemi*): beseda ni zamenljiva,
- **izgovarjava** (SP '62: izgovarjava (°izgovorjava); SSKJ: izgovorjava *izgovarjava*; izgovarjava *oblikovanje glasov, besed z govornimi organi*): ni utemeljitev za nepopravek.⁸

⁸ 30 % anketirancev je to besedo popravilo v *izgovorjava* – utemeljitve: koren besede je govor, tipkarska napaka, (28) »bolje se sliši«, (31) »jaz bi rekla izgovorjava – izgovoriti«. Tudi dejstvo, da je polovica lektorjev, ki pogosteje uporabljajo SP '62, pustila *izgovarjavo*, kljub temu, da je v SP '62 označena s krožcem, kaže na to, da so se pri tej besedi lektorji res bolj zanašali na lastno poznavanje rabe kot na priročnik.

2.3.7 Raba priročnikov in popravljanje leksemov – povzetek in interpretacija

Predvidevali sva, kot že rečeno, da je vzrok za različne odzive na pravkar predstavljene lekseme tudi raba in upoštevanje dveh (še vedno) aktualnih slovarskih priročnikov: SSKJ in slovarskega dela SP '62. Primerjali sva odgovore 14. in 16. anketnega vprašanja, pri čemer sva iz analize izločili besedi *lanskoleten* in *izgovarjava*, ker je prva v obeh primerjanih priročnikih odsvetovana, druga pa v obeh pravilna oz. ustrezna, zato ugotovitev, kateri priročnik je bil tu pri odločitvi lektorja merodajen, ni mogoča. Prišli sva do naslednjih spoznanj: pri nalogi z leksemi se je potrdila izbira iz 14. točke ankete; lektorji so skoraj dosledno sledili normativni informaciji prvega oz. drugega slovarja: tisti, ki so obkrožili možnost (c) *pogosteje uporabljam in upoštevam slovarski del SP '62* (takih je bilo, spomnimo še enkrat, 18 %), so popravljali v skladu z navodili tega priročnika; tisti, ki so izbrali (b) *pogosteje SSKJ* (47,5 %) pa so večinoma zahtevali sobesedilo ali pa leksema niso popravili. S tem se je potrdila predpostavka, da se bodo lektorji, ki so navedli, da pogosteje uporabljajo SP '62, pri danih leksemih tudi v večji meri odločali za popravek kot tisti, ki pogosteje uporabljajo SSKJ; kar se sklada s konceptom obeh priročnikov – SP '62 vsebuje normativna grafična znamenja, pri katerih je sicer razložen pomen, ni pa jezikoslovne utemeljitve zanj; priročnik je torej delo določenega (jezikovnovednega) časa, v katerem pri nas še ni bilo teorije zvrsti in je bilo pojmovanje norme poenostavljeno, poudarek pa še vedno tudi na »duhu jezika in na vzgoji dobrega sloga« (SP '62: 6). Te oznake so neposredna in jasna zahteva za lektorja, poenostavijo njegovo odločitev in njegovo delo avtomatizirajo. Na drugi strani je SSKJ »informativno-normativen, to pomeni, da je v njem knjižni jezik na široko in objektivno predstavljen z vso množico variant in posebnosti, vendar tako, da je že iz razporeditve gradiva in spremnih opozoril vidna pomembnost in vrednost obravnavanih jezikovnih prvin« (SSKJ I 1970: XI). Slovar predstavlja besedoslovno normo slovenskega knjižnega jezika implicitno (zakrita normativnost) in eksplicitno (izražena normativnost) (o tem gl. Vidovič Muha 1992); lektorja sili v nenehno spremljanje norme in mu marsikje ne nudi preprostega in trdnega razloga za (ne)popravek.

2.3.8 Lektoriranje besedila iz šolskega časopisa

V zadnjem delu ankete sva anketirance prosili, naj popravijo kratko besedilo (spodaj navedeno v celoti) in svoje popravke utemeljijo. Zanimalo naju je: upoštevanje pravopisnega pravila o pregibanju prevzetih lastnih imen, enotnost pri popravljanju leksemov, ki jih ni mogoče najti v priročnikih, dopuščanje dvojníc in presoja normativnosti, ki naj bi veljala pri tovrstnih (v šolskem glasilu objavljenih) besedilih.⁹ Nekaj dodatnih »napak« in površnosti sva vnesli tudi zato, da bi vsaj do določene mere prikriji svoj osnovni namen. Ker je bil sestavek napisan posebej za anketo in tudi vsebinsko prirejen vnaprej zamišljenim »napakam«, se nisva mogli izogniti slogovni okornosti, deloma pa tega tudi nisva želeli.¹⁰ Zanimali so naju torej (ne)popravki spodaj podčrtanih delov besedila in njihov komentar.

⁹ Navodilo te anketne točke je bilo: »Zlektorirajte spodnje besedilo (reportaža v šolskem časopisu). Prošiva, da vse popravke na kratko utemeljite na hrbtni strani /ankete/.«

¹⁰ Naj to velja tudi v pojasnilo vsem anketirancem, ki so pripominjali, da (48) »/je/ besedilo togo in utrujajoče« ter da so ga poskušali izboljšati, (40) »da bi bilo /.../ bolj tekoče berljivo in ne bi vznemirjalo s svojo neskrbnostjo«.

Mike je prvič slišal za *Wildea* /1/ *tri leta nazaj* /2/, ko je gledal *TV dokumentarec* /3/, ki je pisca predstavljal *iz čisto novega zornega kota* /4/. Knjige so bile pred tem v njegovem življenju *nezaželjene* /5/, mama mu je zato pogosto govorila, da je pravi *luzer* /6/. Bila je vesela *Mikeove* /7/ preobrazbe in mu je za spodbudo kupila *CD* /8/, na katerem znani igralci prebirajo odlomke iz *Wildovih* /9/ del. Obljubila mu je, da ga bo, v *kolikor* /10/ bo prebral še kakšno knjigo, peljala v pisateljev rojstni kraj. Fantu se je branje zdelo sicer *teže* /11/ od poslušanja posnetkov, vendar se je le potrudil. Mama je držala besedo, in ko sta v časopisu prebrala, da so *Wildeovi* /12/ someščani *vlili* /13/ nov kip svojega velikega pisca, sta se še isti dan odpravila na pot.

2.3.8.1 Pričakovani popravki

Popravki /1/, /7/, /9/ in /12/ sodijo skupaj, saj gre pri vseh za pregibanje tujih lastnih imen (in izpeljavo svojilnega pridevnika), ki se končajo na nemi *-e*. Aktualni pravopis ima v poglavju Posebnosti 1. moške (o-jevske) sklanjatve, odstavek 772 (1994: 97), pravilo, po katerem »/p/ri samo pisnem krajšanju na koncu osnove izginja nemi samoglasnik, ki ne odloča o izgovoru pred njim stoječega soglasnika ali soglasniškega sklopa«. Torej je potreben popravek *Wildea* v *Wilda*, *Mikeove* v *Mikove* in *Wildeovi* v *Wildovi*, medtem ko je *Wildovih* zapisano pravilno. 65,6 % anketirancev se je držalo tega pravila in ti so vse štiri primere poenotili v zapis brez nemega *-e* (prišteti so tudi trije, ki so se sicer držali pravila, a so se v enem primeru zatekli k popravku druge vrste¹¹). 8,2 % jih je nemi *-e* v vseh primerih dopisalo. 26,2 % lektorjev ni opazilo neenotnosti v zapisu ter je tudi ni odpravilo.

/2/ 83,6 % anketirancev je prislovno besedno zvezo *tri leta nazaj* popravilo v predložno zvezo »pred tremi leti«, polovica jih utemeljuje, da gre za kalk angleške zveze »three years ago« (ena od anketirank je kot možni vpliv navedla tudi ruščino). Druga polovica od 22 utemeljitev zvezi pripisuje pogovornost (enako SSKJ), stilno zaznamovanost ali publicističnost.

/3/ Zapis *TV dokumentarec* je po sodobnem pravopisu pravilno popravilo v pisavo z vezajem 50,8 % anketirancev; večinoma so ga tudi pojasnjevali z odstavkom 417 (SP 1994: 56: »Stični vezaj pišemo /.../2. med sestavinami zloženek, nastalih iz podredne zveze, če je prvi del števka (več števki) ali črka (več črk).«) ter z odstavkom 496 (prav tam: 65: »če je prva sestavina črka, kratična zveza črk ali števka, se /podredna zloženka/ piše z vezajem«). 27,9 % lektorjev popravka ni naredilo, kar 21,3 % pa se jih je zateklo k drugačnim rešitvam. Večina jih je kratični del zloženke spremenilo v ustrezni pridevnik (televizijski), češ da se (14) »izogiba/jo/, če ne gre za tehnično besedilo, kopičenju kratic, krajšav, cifer ...« ali pa so (37) »namesto vezaja kratico raje izpisal/i/ zaradi bolj tekočega branja«. Štirje so *TV* prečrtali, saj so bili mnenja, da je (35) »dokumentarni film samoumevno že *televizijski* ali pa zgolj *dokumentarec*«, eden je predlagal zapis »tv«, nekdo drug pa »teve dokumentarec«.

/4/ Rabo predloga *iz* v zvezi (predstavljati (koga)) *iz zornega kota* (SSKJ: **kot** *izhodišče, osnova za presojanje česa*: problem obravnavata z različnih zornih kotov) je popravilo le 26,2 % anketirancev. Ti se večinoma sklicujejo na ilustrativno gradivo v SSKJ, eden pojasnjuje razliko s komentarjem (61) »zorni kot je z višine, ne iz kota«, medtem ko se ena anketiranka sicer zaveda napačne rabe, vendar pravi, da (26) »bi bilo dobro puščati kar iz«. 59 % jih napake ni opazilo, 14,8 % pa jih je predlagalo popravke kot »povsem nanovo«, »v novi luči«, »s povsem novega gledišča«, »na popolnoma/čisto nov način« ipd.

/5/ Kar 73,8 % lektorjev se je pri besedi *nezaželjen* odločilo za popravek v pisavo brez *-j-*, čeprav navajajo, da poznajo stališče SSKJ, ki dovoljuje dvojno pisavo (pridevnik *zaželjen* stoji ob geslu *zaželen* za kvalifikatorjem tudi, ki ima naslednjo vrednost: »Kvalifikator stoji pred manj

¹¹ Popravek druge vrste je vsak popravek, ki ni tak, kot sva ga pričakovali. Največkrat gre za to, da je bilo tudi sobesedilo v večji meri spremenjeno. O tem gl. točko 2.3.8.2.

navadno dvojnico, ki se v knjižnem jeziku ali umika ali uveljavlja« (SSKJ I 1970: XX). Eden je tudi pripomnil, da je (11) »pri tvorbi deležnikov lahko SP '62 /ki dvojnice pri zaželen nima/ nedvomno zanesljiv razsodnik«. Najpogostejša razlaga je bila, da deležnike tvorimo iz nedoločniške oblike glagola in ne iz samostalnika (v tem primeru iz »želja«). 16,4 % jih besede ni popravilo, 9,8 % pa se jih je popravku izognilo s popravkom druge vrste.

/6/ Tudi pri besedi *luzer* je odstotek popravkov zelo visok; ločimo lahko dve skupini: tiste, ki so besedi iskali slovensko ustreznico (zguba, (i)zguljenec, zgubar, izguba), ter tiste, ki so prevzeto besedo dali v narekovaje. Vseh popravkov je bilo 78,7 %, od tega sta se jih za prvo možnost odločili dve tretjini. Svoje odločitve so pojasnjevali predvsem s tem, da je beseda slengovska, pogovorna, neknjižna, da kot taka ne sodi v (zborni) besedilo, da je prevzeta iz angleščine ipd. Tista tretjina, ki se je odločila za narekovaje, je svojo odločitev pojasnjevala s podobnimi argumenti, nekaj pa jih je napisalo, da so želeli označiti dobesedno povzemanje maminih besed. Poslovenitev v zapisu ni motila nikogar, le ena lektorica jo je posebej odobraval. Tisti, ki besede niso popravili (18 %), so napisali, da je slengovska beseda zvrstno primerna, da je dopustna zaradi živosti besedila. 3,3 % lektorjev se je popravku izognilo z večjim posegom v ta del besedila.

/8/ Besede *CD* največ lektorjev (57,4 %) ne bi popravilo. Tisti, ki so jo popravljali (41 %), so največkrat predlagali besedo zgoščanka, ker je po njihovem mnenju (31) »lepše slovensko poimenovanje«, (1) »se je že kar uveljavila«, (50) »je lepše«, (39) »je domača beseda« ali pa, ker (26) »podpira/jo/ novinko«. Trije so predlagali zapis »cede«, (61) »tudi zaradi besedotvorne gibkosti (cedenaprava – zgoščanka naprava?)«, po eden pa »cd« ter »lasersko« oz. »kompaktno ploščo«.

/10/ Kar 90,2 % lektorjev je v *kolikor* popravilo v »če«. Najpogostejši so bili komentarji, da je v *kolikor* starinsko, publicistično, pisarniško, stilno slabo, neprimerno, nedovoljeno ipd. Kar nekaj jih je tudi opozorilo na domnevno neslovenskost – izraz naj bi bil dobesedni prevod srbohrvaškega »ukoliko«. SSKJ ga opredeljuje s kvalifikatorjem publ.

/11/ *Teže* so anketiranci v 80,3 % primerov popravili v »težje« s pojasnilom, da ne gre za prislov, temveč za pridevnik. Nekaj jih je popravek utemeljevalo tudi skladenjsko – (11) »povedkovnik zahteva v tem primeru pridevniško besedo (branje se je zdelo kakšno)«, (9) »v vlogi povedkovega določila pridevniška raba«, (58) »ker je glagol zdeti se pomensko nepopoln, zahteva ob sebi pridevnik«. Stanje v priročnikih je naslednje: v SSKJ je tako pri prislovu kot pri pridevniku primerniška oblika samo »težje«; Slovenska slovnica (1991: 345): »Prislovi primerniške stopnje (in po njih tudi presežniške) imajo večinoma po dve obliki: eno enako obliki primernika (*hujše, čistejše, višje*), drugo, ki nima š za *j* (*hujje, čisteje*) ali pa ne *j* za *č, ž, š* (*više*). V zbornem jeziku so bolj v rabi oblike brez *š* oziroma *j*, v pogovornem pa narobe.«

/13/ Pri *uliti* sta deleža popravkov in nepopravkov skoraj enaka. 42,6 % anketirancev ni opazilo napačnega zapisa predpanskega obrazila, ki ima tudi pomenskorazločevalno vlogo, medtem ko jih je 44,3 % besedo popravilo. Eden od anketirancev je pripomnil, da je besedo popravil, ker (61) »tako piše v priročnikih (SSKJ) – ko izgovorimo, tako ni razlike«, kar je verjetno tudi vzrok za visok odstotek spregledov.

2.3.8.2 Drugi popravki

Poleg pričakovanih popravkov so lektorji opazili še celo vrsto drugih »napak«. Najpogostejše in najzanimivejše od njih navajava po vrsti, kot se pojavijo v sestavku.

Nedovršno obliko *predstavlja* so popravljali v dovršno, češ da gre za enkratno dejanje, prislov čisto v zvezi iz *čisto novega zornega kota* pa se jim je zdel pogovorni in so ga nadomeščali s »povsem«. Druga poved je bila deležna najbolj korenitih popravkov, npr. »Oddaja je v njem vzbudila zanimanje za Wildovo delo, dotlej namreč ni rad bral ...« – »za knjige se pred tem ni zanimal ...« – »Prej knjig ni maral ...« – »Pred tem ni rad bral ...« ipd. *Pred tem* so mnogi popravljali v zapis skupaj, s pojasnilom, da gre za časovni prislov in ne za zvezo predloga in zaimka. Motila jih je tudi *preobrazba*, ki so jo spreminjali v »spremembo« ali celo »spreobrnitev«.

Znani igralci v sestavku *prebirajo* odlomke iz Wildovih del; nekaterim se je zdelo, da bi bil tu pomensko ustrežnejši glagol »berejo« (češ da gre za enkratni dogodek) ali »recitirajo«. Veliko se jih je odločilo tudi za spremembo besednega reda v naslednji povedi – namesto *se je branje zdelo sicer teže* so pisali »se je branje sicer zdelo teže«. *Vendar in le* sta se jim zdela preblizu skupaj, zato so ju popravljali v »vendarle« in »kljub vsemu«, mama pa po mnenju nekaterih ni *držala besedo*, temveč je »izpolnila obljubo«, »držala obljubo« ali bila celo »mož besede«. Veliko se jih tudi ni strinjalo z vejico pred zvezo prirednega ter podrednega veznika *in ko* in so jo bodisi črtali bodisi premaknili za *in*. *Uliti kip (komu)* se marsikomu ni zdelo ustrezno, zato so raje uporabili »so Wildu postavili/odkrili spomenik« in »so poskrbeli za spomenik«, »so dali uliti spomenik« ali »so si umislili spomenik v spomin na ...«. Tudi *sta se odpravila na pot* sta dva lektorja popravila: eden v »sta krenila«, drugi pa v »sta odpotovala«.

Veliko popravkov se je pojavilo le pri enem lektorju; najzanimivejši so: *še isti dan* v »še tistega dne«, *kakšno knjigo* v »kako knjigo«, *pisca* v »pisatelja«, *časopis* v »časnik« (časopis naj bi bila izposojenka iz hrvaščine), *Wildovi someščani* v »v Wildovem mestu«, *slišal za* v »spoznal«.

Nekateri anketiranci so svojo lekturo pospremili tudi s komentarji kot

(27) »Vzorec je prekratek, da bi se dalo razbrati, kako ga je potrebno slogovno usmeriti ...« – (14) »Ne vem, ali bi res prav vse popravila, če ne bi bila posebej izzvana. Nekateri popravki so gotovo nujni, drugi zadevajo stilistiko in subjektivno presojo.« – (40) »Nekako take popravke predlagam, da bi bilo besedilo tekoče in ne bi vznemirjalo s svojo neskrbnostjo.« – (25) »Stil besedila bi bilo seveda mogoče izboljšati – vendar naloga lektorja ni (in ne sme biti) ustvariti nekaj popolnoma novega.«

Ena lektorica se je odločila, da v besedilo sploh ne bo posegala, ter je svojo odločitev komentirala s temi besedami: (46) »Primeri iz učbenika oz. iz živega izražanja v šolskih glasilih niso le žrtve lektoriranja; sprejemljivost pred pravopisno natančnostjo, če je le široko tudi lektorjevo znanje.« Njeno mnenje seveda spoštujeva, čeprav je res, da so nekateri popravki nujni – npr. poenotenje zapisa pregibnega vzorca tujih lastnih imen Wilde, Mike.

2.4 Komentarji o lektorskem delu

Ob koncu ankete sva lektorje prosili, naj napišejo svoje mnenje o lektorskem delu. Povzeli sva jih v štirih točkah:

1. Togost in nestrokovnost (drugih) lektorjev:

(1) »lektorska praksa je še vedno zelo netolerantna do pisca besedil in izhaja bolj iz purističnih kot pa v nekih jezikovnih danostih utemeljenih načel« – (5) »lektorji pogosto vsiljujejo preveč klišejski način izražanja, zavirajo izviren način izražanja« – (8) »Pri branju slovenskih knjig in časopisov opažam, da je veliko 'lektorjev', ki niti približno ne obvladajo jezika, in se sprašujem, kako sploh lahko opravljajo to delo. Zdi se, kot da je lektor lahko kar vsak.« – (14) »Subjektivna presoja, uporaba priročnikov, teoretično znanje slovnice – vse to še ne pomeni, da si lahko dober lektor.« – (2) »Domišljam si tudi, da mora imeti lektor posebno izostren občutek za lepoto jezika, naj bo že pridobljen ali prirojen. Saj vendar ne gre samo za pravilnost!« – (1) »v podjetju, kjer sem nekaj časa delala, sem dobila lektorico, ki me je opozorila na to, da moram brezpogojno upoštevati SP '62 in da je najbolje, da se slovar nauči na pamet (tam so nezaželene besede označene s krožcem)« – (28) »Starejši lektorji so nemogoči, saj so tako trdi v nekih fiksnih pravilih, da nove izraze zamenjujejo z že znanimi, ki nimajo enakega pomena. Mlajši lektorji, s katerimi sodelujem in jih tudi sprašujem za nasvete, so bolj prožni in doumljivi za iskanje novih izrazov.«

2. Negativna poklicna (samo)podoba:

(14) »Lektoriranje je garaško delo, včasih že na meji poniževanja.« – (21) »Drugi (npr. novinarji) jih premalo cenijo, upoštevajo. Ni nikogar, ki bi hitro rešil težavo npr. nove besede. Naročniki nižajo ceno storitve, dopuščajo 'cenejšim lektorjem', da delajo škodo.« – (27) »Najbolj tlačansko delo, ker bi vsak pišoči moral znati toliko jezika, da bi bili potrebni le pravopisni popravki.« – (52) »Biti lektor je zelo nevhvaležen poklic.« – (39) »Gre za zelo nevhvalno delo: popraviš 500 napak, 1 pa pozabiš popraviti in vsi vidijo samo to, kar nisi popravil.« – (23) »Mislim, da so lektorji potuha avtorjem; če bi založbe objavile kak nelektoriran izdelek slovenskega pisatelja ali znanstvenika, z vsemi napakami in šlamparijami, bi verjetno vsak avtor sam poskrbel za lekturo pred objavo, zlasti če bi bil javno kritiziran.« – (41) »Čas je, da lektorski poklic postane tudi uradno priznan. Doslej ga namreč med poklici še ni! Upamo, da bosta kulturna zbornica in prevajalsko-lektorska zbornica to tudi dosegli. Ne samo, da kot poklic ni registriran, res je, da tudi kot delo ni cenjeno. Mnogi nas jemljejo za puristične tečnobne in nepotrebno zlo, še zlasti tisti, ki pišejo in govore slabo.«

3. Pomanjkanje priročnikov, ustanov, na katere bi se obrnili po nasvet, premalo medsebojnega sodelovanja:

(24) »Ko se določene stvari v rabi ustalijo oz. uveljavijo, jih lektor težko popravlja, čeprav ve, da so napačne. Mogoče bi kakšna učinkovita komisija za nadzor rabe slovenščine v javnosti take napake lahko odpravila, še preden bi se uveljavile.« – (29) »Pogrešam vsaj kakšno jezikovno razsodišče.« – (38) »Potrebno bi bilo oblikovati skupino strokovnjakov, na katero se obračajo ljudje, ko imajo kakšno pravopisno težavo /.../.« – (53) »Potrebni bi bilo več lektorskih srečanj oziroma predavanj.«

4. Izboljšanje izobraževanja:

(14) »Veseli me, da se lektoriranje končno predava kot študijski predmet na FF. S tem je dana temeljna strokovna podlaga za to delo.« – (38) »Predlagam, da se lektoriranje kot študijski predmet uvede tudi za študente pedagoške smeri.« – (53) »/.../ treba /bi bilo/ uvesti strokovni izpit za lektorja in poskrbeti za njegovo permanentno izobraževanje.« – (23) »Slovenisti naj si močno prizadevajo, da bi učenje slovenščine uvrstili kot študijski predmet na vse fakultete; tam naj bi se učili strokovnega jezika. Morda bi bili tedaj lektorji manj potrebni, jezikovna kultura pa višja.« – (26) »Žalostno je, da je treba lektorirati besedila šolanih ljudi, še posebej visokošolsko izobraženih. Že po končani gimnaziji bi moral vsakdo obvladati pravopis in slovnico (težave bi mu lahko delala le bolj zapletena jezikovna vprašanja), po končanem fakultetnem študiju pa bi moral obvladati še jezik svoje stroke. To, preprosto, sodi k izobrazbi.«

3 Sklep

Primerjava podatkov, dobljenih v splošnem in praktičnem delu ankete, je izpostavila dva problemska sklopa. Prvi je vezan na pomanjkanje slovarskega priročnika oz. priročnikov sodobnega slovenskega jezika, ki bi registrirali (in opredeljevali) v zadnjem desetletju aktualno besedišče. Lektorji so na to opozarjali v različnih delih ankete, najizrecneje pa ob primerjavi in ocenah obstoječih jezikoslovnih priročnikov. Tu se je jasno pokazal tudi drugi temeljni problem: (ne)razumevanje oz. poenostavljeno dojetje norme in njene kodifikacije. Velik del lektorjev daje prednost takemu konceptu normativnega (slovarskega) priročnika, ki prinaša jasne napotke in

uporabnika usmerja v smislu pravilno : nepravilno. Zahtevnejši koncept, kot npr. v SSKJ, ki od lektorja zahteva podrobno seznanitev z zasnovo priročnika in vsaj osnovno poznavanje teorije norme, normiranja in kodificiranja, pa je pogosto razumljen kot nenormativni, zgolj informativni. Ko k temu prištejemo še relativno slabo poznavanje (oz. razumevanje) pravopisnih pravil in neutemeljeno ter zelo neenotno poseganje v slogovne značilnosti besedil, postane jasno, da samo težko pričakovani novi jezikoslovni priročnik(i) težav ne bo(do) rešil(i). Trenutno stanje je veliko kompleksnejše in močno presega zgolj problematiko lektorjev in lektoriranja ter kliče k dopolnitvi tega prispevka.

LITERATURA

- Janez DULAR, 1986: Lektoriranje in jezikovna kultura. *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 61–78.
- Jože TOPORIŠIČ, 1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, 1970–1991. Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis*, 1962. Ljubljana: SAZU.
- Slovenski pravopis 1: Pravila*, 1994. Ljubljana: DZS.
- Marko STABEJ, 2000: Dvotirnost normativnosti v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. *Jezična norma i varijeteti*. Zagreb, Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 511–515.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1992: Normativnost v slovar ujete slovenske besede. *Naši razgledi XXXXI/1*. 10–11.

BIBLIOGRAFIJA NAVEDENIH DEL

- Bronislava AUBELJ: *Antična imena po slovensko*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998.
- France BEZLAJ: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976–1995.
- Danica CEDILNIK: *Cikcak po pravopisu: Za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Žalec: Sledi, 1995¹, 1996², 1998³.
- Joža GLONAR: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda, 1936.
- Miroslav KALIŠNIK in dr.: *Pravopis medicinskih izrazov*. Ljubljana: Medicinska fakulteta, 1996¹, 1997².
- Bojan KAVČIČ: *Filmski leksikon*. Ljubljana: Modrijan, 1999.
- Marta KOCJAN - BARLE: *Abeceđa pravopisa*. Ljubljana: DZS, 1992¹, 1994², 1999³.
- Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: DZS, 1995¹, 1996².
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981.
- Odzadnji slovar slovenskega jezika po Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: ZRC SAZU, SAZU, 1996.
- Lojze OREŠIČ: *Tekstilni leksikon*. Ljubljana: Paralele, 1989.
- Maks PLETERŠNIK: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894–1895¹; Cankarjeva založba, 1974².
- Mirko RUPEL: *Slovensko pravorečje: Navodila za zborni ali knjižni izreko*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1946.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana: DZS, 1970–1991¹, 1987–1991², 1993–1994³, 1994⁴, 1995⁵, 1997⁶, 1998⁷, 2000⁸.
- Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU, 1950.
- Slovenski pravopis*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962¹, 1972².
- Slovenski pravopis 1: Pravila*. Ljubljana: DZS, 1990^{1,2}, 1994^{3,4}, 1997⁵.
- Splošni tehniški slovar I–II*. Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov SR Slovenije, 1978–1981.
- Janez SRŠEN: *Jezik naš vsakdanji*. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1992¹, 1998².
- Lidija ŠEGA: *Veliki moderni poslovni slovar*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1997.
- Jože TOPORIŠIČ: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja, 1976¹, 1984², 1991³, 2000⁴.
- – *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- – *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Veliki splošni leksikon. Ljubljana: DZS, 1997–1998¹, 1998–².

France VERBINC: *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1968¹, 1970², 1971³, 1974⁴, 1976⁵,
1979⁶, 1982⁷, 1987⁸, 1989⁹, 1991¹⁰, 1994¹¹, 1997¹².

Nataša Logar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Tina Verovnik

Fakulteta za družbene vede v Ljubljani